Ільчук Микола, Томашевська Ольга, Фурса Анатолій. Ефективність функціонування ринку зерна в Україні та його стабілізація. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2026. Випуск 2. С. 234-243.
DOI: https://doi.org/10.35774/ibo2026.02.234

УДК: 338.439.5:633.1(477)
JEL Classification: Q11, Q13, Q18

Ільчук Микола
д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна
E-mail: ilchuk.m.m@nubip.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5129-6110
Томашевська Ольга
канд. екон. наук, доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна
E-mail: tomashevska2011@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2444-7259
Фурса Анатолій
канд. екон. наук, доцент організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна
E-mail: fursa.a.v@nubip.edu.ua
ORCID: 0000-0001-6518-5286

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СТАБІЛІЗАЦІЯ

Анотація

Вступ. *Ринок зерна є стратегічно важливим сегментом аграрної економіки України, ефективність функціонування якого визначається взаємодією виробничих, цінових, логістичних, фінансових та інституційних чинників. В умовах воєнних ризиків, трансформації експортної логістики та посилення цінової нестабільності особливої актуальності набуває формування комплексних засад стабілізації ринку, спрямованих на збалансування виробництва, внутрішнього використання, переробки та експорту зерна.*

Методи. *Методологічну основу дослідження становить системний підхід до оцінювання ефективності функціонування ринку зерна як сукупності взаємопов'язаних виробничих, цінових, логістичних, фінансових та інституційних складових. Для дослідження динаміки виробництва, урожайності, експорту та його вартісних параметрів у 2021–2025 рр. використано методи статистичного й порівняльного аналізу, динамічних рядів, структурних співвідношень та розрахунково-аналітичний метод. Систематизацію чинників стабілізації ринку та визначення перспективних напрямів його розвитку здійснено із застосуванням методів узагальнення, системного аналізу й наукової абстракції.*

© Ільчук Микола, Томашевська Ольга, Фурса Анатолій, 2026

Результати. *Виявлено суттєву трансформацію умов функціонування ринку зерна України у 2021–2025 рр., що проявилася у зміні виробничих параметрів, експортних можливостей, логістичних витрат та економічної результативності діяльності його учасників. Визначено, що стабільність ринку залежить від узгодженості виробництва, внутрішнього використання, зберігання, переробки й експорту, а також від ефективності інституційного та логістичного забезпечення. Запропоновано орієнтувати стабілізацію зернового ринку на диверсифікацію логістики, розвиток внутрішньої переробки, цифровізацію ринкових процедур, удосконалення контрактних відносин і підвищення прозорості ціноутворення.*

Перспективи. *Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання впливу виробничих, цінових, логістичних та інституційних чинників на ефективність функціонування ринку зерна України. Особливої уваги потребує обґрунтування напрямів розвитку внутрішньої переробки, диверсифікації експортної логістики та цифровізації ринкової інфраструктури. Перспективним є розроблення сценаріїв стабілізації зернового ринку з урахуванням повоєнного відновлення, європейської інтеграції та трансформації світової кон'юнктури.*

Ключові слова: *ринок зерна, ефективність, стабілізація ринку, зернове виробництво, експорт зерна, логістична інфраструктура, інституційне забезпечення.*

Вступ.

Ринок зерна є системоутворювальним сегментом аграрної економіки України, функціонування якого визначає параметри товарної пропозиції, валютних надходжень та сировинного забезпечення переробної промисловості. Значний виробничий потенціал і високий рівень інтеграції у світові товарні потоки забезпечують вагомі конкурентні позиції України, водночас посилюючи залежність внутрішнього ринку від світової кон'юнктури, стану експортної інфраструктури та логістичних витрат. За таких умов обсяги виробництва й експорту не є вичерпними критеріями ефективності, оскільки економічний результат товаровиробника формується під впливом ціни реалізації, сукупних витрат, доступності каналів збуту, вартості зберігання і транспортування та можливостей фінансування відтворювального процесу.

Формування економічної результативності зернового ринку ускладнюється сезонністю виробництва, залежністю урожайності від природно-кліматичних чинників, низькою короткостроковою еластичністю пропозиції та необхідністю значних потужностей зберігання. Сукупний вплив зазначених чинників підвищує чутливість внутрішніх цін до спроможності інфраструктури забезпечувати своєчасне зберігання, транспортування та реалізацію зерна, внаслідок чого збільшення валового збору не завжди трансформується у відповідне зростання доходів товаровиробників. Особливо виразно ця залежність проявилася в умовах повномасштабної війни, коли обмеження традиційних морських маршрутів і зростання транспортних витрат зумовили диверсифікацію логістичних потоків через дунайські порти, західні прикордонні переходи та автомобільні коридори, а подальше відновлення морського експорту сприяло частковому зниженню логістичного навантаження.

Водночас воєнні виклики загострили структурні диспропорції зернового ринку, пов'язані з недостатньою глибиною внутрішньої переробки, нерівномірним доступом товаровиробників до потужностей зберігання, обмеженим використанням біржових і страхових інструментів та недостатнім розвитком кооперативних форм реалізації продукції. Їх поєднання знижує адаптивність ринку до виробничих, цінових і логістичних шоків, що зумовлює необхідність узгодженого розвитку його основних функціональних складових. Відповідно, стабілізацію зернового ринку доцільно розглядати як формування економічних, інфраструктурних та інституційних передумов для збалансування виробництва, внутрішнього споживання, переробки, зберігання й експорту та забезпечення стійкого відтворення виробничого потенціалу галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та прикладні аспекти функціонування зернового ринку висвітлюються у працях Ю. Лупенка, М. Маліка, О. Шпикуляка, С. Кравченка та інших науковців, які акцентують увагу на ефективності аграрного виробництва, інституційному середовищі, ціноутворенні та конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу.

Проблеми формування пропозиції, експортного потенціалу, технологічного оновлення та

розвитку інфраструктури зернового сектору досліджують Ю. Федорук, Т. Панченко, І. Покотило, С. Колосов, А. Гавріков, Є. Телебєнєва, Ю. Перегуда та інші. Водночас, потребують подальшого дослідження взаємозв'язки між економічною ефективністю, логістичною спроможністю та інституційним забезпеченням зернового ринку в умовах воєнних ризиків і повоєнної стабілізації.

Комплексне застосування зазначених підходів дає змогу розглядати ефективність зернового ринку не лише як співвідношення результатів і витрат, а як результат взаємодії ресурсних, інституційних, технологічних та ринкових чинників, що визначають умови створення і розподілу вартості між його учасниками.

Важливе методологічне значення для такого розуміння має підхід Т. Шульца, відповідно до якого товаровиробник розглядається як раціональний суб'єкт, здатний адаптуватися до технологічних і ринкових змін [1].

У цьому контексті результативність зернового виробництва визначається не лише обсягом залучених ресурсів, а й якістю інформаційного забезпечення, технологій та управлінських рішень.

Розширює таке трактування інституційний підхід Д. Норта, який пов'язує ефективність економічної взаємодії з величиною трансакційних витрат [2], тоді як положення М. Портера акцентують увагу на конкурентоспроможності продукції, що залежить від витрат усього ланцюга створення вартості, зокрема виробництва, зберігання, логістики та реалізації [3].

Зазначені теоретичні положення набули розвитку в дослідженнях вітчизняних науковців.

Ю. Кирилов акцентує увагу на формуванні сприятливого організаційно-економічного та інвестиційного середовища розвитку аграрного сектору [4].

Т. Морщенок розглядає ефективність крізь призму співвідношення отриманих результатів і використаних ресурсів [5].

Л. Вербівська приділяє увагу інвестиційному забезпеченню та стратегічним передумовам розвитку сільськогосподарських підприємств [6].

Інституційний аспект доповнюють дослідження О. Шпикуляка, у яких розвиток аграрного підприємництва пов'язується з формуванням відповідного інституційного середовища [7].

Сукупність цих підходів свідчить про багатоаспектність категорії ефективності та необхідність її дослідження з урахуванням взаємозв'язку виробничих, ринкових та інституційних параметрів.

Мета.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень щодо ефективності функціонування ринку зерна України, оцінка його основних виробничих та економічних параметрів у 2021–2025 рр. і визначення пріоритетних напрямів стабілізації в умовах воєнних, логістичних і цінових ризиків.

Методологія дослідження.

Методологічну основу дослідження становить системний підхід до оцінювання ефективності функціонування ринку зерна як сукупності взаємопов'язаних виробничих, цінових, логістичних, фінансових та інституційних складових.

Для дослідження динаміки виробництва, урожайності, експорту та його вартісних параметрів у 2021–2025 рр. використано методи статистичного й порівняльного аналізу, динамічних рядів, структурних співвідношень та розрахунково-аналітичний метод. Систематизацію чинників стабілізації ринку та визначення перспективних напрямів його розвитку здійснено із застосуванням методів узагальнення, системного аналізу й наукової абстракції.

Результати.

Теоретичні засади дослідження ефективності аграрних ринків формуються на основі поєднання положень неокласичної економічної теорії, інституціоналізму, теорії конкурентоспроможності та сучасних концепцій розвитку агропродовольчих систем.

Безпосередньо з ефективністю пов'язана стабільність ринку, яку не слід ототожнювати з незмінністю його кількісних і цінових параметрів. Коливання виробництва, попиту та цін є закономірною властивістю конкурентного середовища, проте їх надмірна амплітуда підвищує ризики товаровиробників і може порушувати відтворювальні процеси. Тому стабілізацію ринку зерна доцільно визначати як формування економічних, інституційних та інфраструктурних умов, що забезпечують обмеження критичних дисбалансів між товарною пропозицією та можливостями її реалізації, скорочення непродуктивних трансакційних витрат і підвищення адаптивності учасників ринку до внутрішніх і зовнішніх шоків.

Таке розуміння ефективності та стабільності дає підстави розглядати зерновий ринок України як багаторівневу економічну систему, в якій виробничі результати безпосередньо взаємодіють із ціновими, логістичними, фінансовими та інституційними чинниками. Від ступеня їх узгодженості залежить трансформація виробничого потенціалу в кінцевий економічний результат, тому збільшення валового збору або урожайності не обов'язково супроводжується підвищенням ефективності за недостатньої пропускної спроможності інфраструктури, несприятливого цінового співвідношення чи високих трансакційних витрат.

Відповідно, кількісне оцінювання ефективності доцільно розпочати з характеристики виробничої основи зернового ринку, яка визначає обсяг товарної пропозиції та навантаження на систему зберігання, переробки, транспортування і збуту. Динаміка основних виробничих показників у 2021–2025 рр. характеризується істотними змінами площ збирання, валового збору та урожайності зернових і зернобобових культур, що відображає трансформацію умов функціонування галузі протягом досліджуваного періоду (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники виробництва зернових і зернобобових культур в Україні

Рік	Площа збирання, млн га	Виробництво, млн т	Урожайність, т/га	Темп зміни виробництва, %
2021	15,9	86,0	5,41	132,5
2022	12,2	53,9	4,42	62,7
2023	11,2	59,8	5,34	110,9
2024	10,9	56,1	5,15	93,8
2025	11,6	61,0	5,25	108,8

Джерело: узагальнено та розраховано за даними Державної служби статистики України та профільних державних органів; показники округлено.

Виробничі параметри зернового ринку України у 2021–2025 рр. характеризувалися значною варіативністю, зумовленою зміною ресурсних, технологічних та інституційних умов господарювання. У 2021 р. валовий збір зернових і зернобобових культур становив 86,0 млн т за площі збирання 15,9 млн га та урожайності 5,41 т/га, тоді як у 2022 р. відповідні показники скоротилися до 53,9 млн т, 12,2 млн га та 4,42 т/га. Така динаміка відображає суттєве звуження виробничої бази внаслідок воєнних дій, порушення технологічних процесів і матеріально-технічного забезпечення, що посилило нестабільність формування товарної пропозиції на внутрішньому ринку.

Подальша адаптація аграрних товаровиробників сприяла частковому відновленню виробничого потенціалу: у 2023 р. валовий збір збільшився до 59,8 млн т переважно завдяки підвищенню урожайності до 5,34 т/га, у 2024 р. знизився до 56,1 млн т, а у 2025 р. зріс до 61,0 млн т, або на 8,8 % порівняно з попереднім роком, за розширення площі збирання до 11,6 млн га та підвищення урожайності до 5,25 т/га. Співвідношення зазначених показників свідчить, що відновлення обсягів виробництва формується під одночасним впливом екстенсивної та інтенсивної складових, однак забезпечення його довгострокової стійкості потребує зміщення акценту на технологічну модернізацію та підвищення продуктивності використання земельних ресурсів.

Водночас зростання виробничого потенціалу не забезпечує пропорційного підвищення економічної ефективності без відповідного розвитку каналів реалізації та логістичної інфраструктури. Обмеження морських перевезень після 2022 р. спричинило зростання витрат на

транспортування, перевалку та страхування, що збільшило ціновий розрив між зовнішнім і внутрішнім ринками та зменшило частку експортної вартості, яка трансформується у дохід товаровиробника [8]. З огляду на високу експортну орієнтацію зернового сектору, скорочення логістичних витрат і підвищення пропускної спроможності транспортно-портової інфраструктури слід розглядати як важливі чинники зростання ринкової ефективності, що зумовлює необхідність подальшого аналізу динаміки зовнішньої реалізації зернових культур (табл. 2).

Наведені показники засвідчують збереження високої експортної орієнтації зернового ринку України за одночасної трансформації кількісних і вартісних параметрів зовнішньої реалізації. У 2021 р. експорт зернових становив 51,1 млн т вартістю 12,3 млрд дол. США за середньої експортної вартості 241 дол. США/т, тоді як у 2022 р. внаслідок порушення традиційних логістичних маршрутів його фізичний обсяг скоротився до 38,5 млн т. Попри збереження середньої експортної вартості на рівні 236 дол. США/т, зростання витрат на транспортування, перевалку та страхування обмежувало трансформацію сприятливих зовнішніх цін у доходи товаровиробників, а переорієнтація товарних потоків на дунайський і західний напрями лише частково компенсувала втрату пропускної спроможності морської логістики.

Таблиця 2. Основні економічні показники зовнішньої реалізації зернових культур України

Рік	Експорт зернових, млн т	Вартість експорту, млрд дол. США	Середня експортна вартість, дол. США/т	Експорт до обсягу виробництва, %
2021	51,1	12,3	241	59,4
2022	38,5	9,1	236	71,4
2023	44,8	8,3	185	74,9
2024	41,7	7,4	177	74,3
2025	41,5	7,274	175	68,0

Джерело: узагальнено та розраховано за даними Державної митної служби України, Державної служби статистики України та профільних державних органів.

Адаптація експортно-логістичної системи у 2023–2025 рр. забезпечила відносну стабілізацію фізичних обсягів зовнішньої реалізації, однак супроводжувалася погіршенням її вартісних параметрів. У 2023 р. було експортовано 44,8 млн т зернових на 8,3 млрд дол. США, у 2024 р. - 41,7 млн т на 7,4 млрд дол. США, а у 2025 р. - 41,5 млн т на 7,274 млрд дол. США; водночас середня експортна вартість послідовно знизилася зі 185 до 177 і 175 дол. США/т відповідно. На тлі збільшення валового збору до 61,0 млн т у 2025 р. співвідношення експорту та виробництва скоротилося з 74,3 до 68,0 %, що характеризує випереджальне відновлення виробничої пропозиції порівняно з динамікою зовнішньої реалізації.

Загалом у 2021–2025 рр. середня експортна вартість зернових скоротилася з 241 до 175 дол. США/т, або приблизно на 27 %, що свідчить про послаблення цінової складової ефективності зовнішньої реалізації та підвищує значення внутрішніх резервів формування доходності. За таких умов подальше нарощування фізичних обсягів експорту не може розглядатися як самодостатній напрям підвищення ефективності зернового ринку, оскільки його економічна результативність дедалі більше визначається величиною логістичних витрат, структурою каналів збуту та рівнем внутрішнього створення доданої вартості [8]. Відповідно, збереження високої залежності від зовнішнього попиту за одночасного зниження співвідношення експорту та виробництва актуалізує диверсифікацію логістичних каналів і поглиблення внутрішньої переробки зерна як взаємопов'язаних напрямів підвищення стійкості та ефективності ринку.

Стабілізація зернового ринку передбачає не підтримання заданих параметрів виробництва чи експорту, а забезпечення збалансованості між товарною пропозицією, внутрішнім використанням, переробкою, зберіганням та можливостями зовнішньої реалізації. У цьому контексті внутрішня переробка набуває системного значення, оскільки розширення виробництва крохмалю, біоетанолу, білкових концентратів, комбікормів та іншої продукції поглибленої переробки формує

додатковий попит на зерно, збільшує створювану додану вартість і зменшує залежність від експорту сировини. За несприятливої зовнішньої кон'юнктури переробні потужності здатні частково поглинати надлишкову пропозицію та послаблювати ціновий тиск на внутрішньому ринку, що визначає їх стабілізаційну функцію [9].

Розширення внутрішнього використання зерна має поєднуватися з розвитком інфраструктури зберігання, економічна результативність якої визначається місткістю, вартістю послуг, транспортною доступністю та можливістю вибору оптимального періоду реалізації продукції. Особливого значення це набуває для малих і середніх товаровиробників, обмежені масштаби товарних партій яких послаблюють їхні переговорні позиції у відносинах із трейдерами та логістичними операторами. Розвиток кооперативного зберігання, транспортування і збуту сприятиме консолідації товарних партій, скороченню питомих трансакційних витрат і підвищенню ринкової спроможності виробників, тоді як цифровізація інформаційного забезпечення зменшуватиме асиметрію щодо цін, логістичних тарифів, запасів і попиту.

Поряд з інфраструктурними чинниками важливого значення набувають фінансові та контрактні інструменти управління ризиками. Використання форвардних контрактів і біржових інструментів створює можливості часткової фіксації майбутньої ціни, доступне кредитування зменшує потребу у вимушеній реалізації зерна в періоди сезонного зниження цін, а страхування обмежує фінансові наслідки виробничих, природно-кліматичних і воєнних ризиків [10]. Поєднання зазначених інструментів із доступом до потужностей зберігання та кооперативними формами збуту формує комплексні передумови підвищення економічної стійкості товаровиробників.

Водночас ефективність зазначених заходів безпосередньо залежить від надійності логістичної системи, розвиток якої доцільно здійснювати на засадах диверсифікації транспортних каналів та їх взаємозамінності. Чорноморські порти мають зберігати роль основного каналу переміщення великих експортних партій, тоді як дунайські порти, залізничні переходи та автомобільні коридори до країн ЄС повинні формувати резервну пропускну спроможність у разі порушення морських перевезень. Відповідно, післявоєнне відновлення має орієнтуватися не лише на відтворення пошкодженої інфраструктури, а й на формування багатоканальної логістичної системи, здатної оперативно перерозподіляти товарні потоки та мінімізувати втрати від зовнішніх шоків.

Підвищення логістичної стійкості доцільно доповнювати поліпшенням якісних параметрів зернової продукції та адаптацією виробництва до кліматичних змін. Інвестиції у сушіння, очищення, лабораторний контроль і простежуваність розширюють можливості цінової диференціації зерна, тоді як точне землеробство, використання адаптованих сортів, удосконалення ґрунтового менеджменту та раціональне використання водних ресурсів сприяють зменшенню варіативності виробничих результатів. Взаємозв'язок технологічних та інфраструктурних чинників визначає необхідність узгодження виробничої, інвестиційної й ринкової складових розвитку зернового сектору.

Формування стійкого та економічно ефективного зернового ринку потребує відповідного інституційного забезпечення, у межах якого державне регулювання має бути орієнтоване не на безпосереднє втручання у процеси ціноутворення, а на створення сприятливих умов для функціонування його учасників. Пріоритетного значення набувають модернізація транспортної, портової та складської інфраструктури, стимулювання інвестицій у переробні потужності, розвиток кредитно-гарантійних і страхових інструментів, удосконалення інформаційного забезпечення та послідовна адаптація інституційного середовища до вимог ЄС. Такий підхід сприятиме скороченню трансакційних і логістичних витрат, підвищенню доступності фінансових ресурсів та формуванню більш рівних економічних умов для різних категорій товаровиробників.

Водночас результативність державного регулювання значною мірою визначається стабільністю та передбачуваністю регуляторного середовища, оскільки виробничі й інвестиційні рішення у зерновому господарстві мають середньо- та довгостроковий характер. Особливого значення набуває формування системи постійного моніторингу балансів виробництва, запасів,

внутрішнього споживання, переробки та експорту, що дасть змогу своєчасно ідентифікувати потенційні диспропорції та оцінювати ризики для продовольчої безпеки. Використання результатів такого моніторингу при формуванні регуляторних рішень сприятиме переходу від ситуативного реагування на кон'юнктурні зміни до превентивного управління ринковими ризиками.

Важливою передумовою ефективності регуляторної політики є також узгодження економічних інтересів товаровиробників, переробних підприємств, трейдерів, логістичних операторів і держави. Інституційна координація їх взаємодії має забезпечувати прозорість ринкової інформації, доступність інфраструктури, розвиток довгострокових контрактних відносин та зниження асиметрії переговорних можливостей між учасниками товарного ланцюга. За такого підходу державне регулювання набуває характеру **інституційного забезпечення адаптивності зернового ринку**, спрямованого на зменшення системних ризиків, підтримання збалансованості товарних потоків і формування передумов для стійкого відтворення виробничого потенціалу зернового господарства України.

Перспективну модель зернового ринку доцільно розглядати як інтегровану систему «виробництво - зберігання - переробка - логістика - внутрішнє споживання - експорт», у межах якої результативність кожної ланки визначається узгодженістю з параметрами функціонування інших складових. Така побудова передбачає можливість адаптивного перерозподілу товарних потоків між внутрішнім споживанням, промисловою переробкою та зовнішньою реалізацією залежно від обсягів виробництва, цінової кон'юнктури, логістичних витрат і пропускної спроможності інфраструктури. Важливого значення при цьому набуває не максимізація окремих показників виробництва або експорту, а забезпечення збалансованості всього ланцюга руху зернової продукції та збереження прийнятного рівня доходності товаровиробників.

Функціональна стійкість такої моделі має забезпечуватися комплексним поєднанням виробничих, логістичних, фінансових та інституційних інструментів. Технологічна модернізація виробництва сприятиме стабілізації товарної пропозиції, розвиток потужностей зберігання та переробки - розширенню можливостей внутрішнього використання зерна, а диверсифікація транспортних маршрутів - зниженню залежності від окремих каналів зовнішньої реалізації. Водночас доступ до кредитування, страхування, форвардних і біржових інструментів підвищуватиме спроможність товаровиробників управляти ціновими та виробничими ризиками, тоді як передбачуване інституційне середовище створюватиме передумови для довгострокових інвестиційних рішень. Взаємоузгоджений розвиток зазначених складових формуватиме адаптивність зернового ринку до внутрішніх і зовнішніх шоків, сприятиме зниженню непродуктивних витрат, збільшенню частки доданої вартості, що залишається в національній економіці, та забезпеченню стійкого відтворення виробничого потенціалу зернового господарства України.

Висновки і перспективи.

Ефективність функціонування зернового ринку України визначається узгодженістю виробничої, цінової, логістичної, фінансової та інституційної складових, які забезпечують трансформацію виробничого потенціалу в економічний результат. Динаміка 2021–2025 рр. засвідчила істотну мінливість виробництва: після скорочення валового збору з 86,0 млн т у 2021 р. до 53,9 млн т у 2022 р. його обсяг поступово відновився до 61,0 млн т у 2025 р. Водночас зниження середньої експортної вартості зернових із 241 до близько 175 дол. США/т та скорочення співвідношення експорту і виробництва до 68,0 % свідчать, що нарощування товарної пропозиції саме по собі не забезпечує відповідного підвищення економічної результативності.

За таких умов стабілізація зернового ринку потребує поєднання технологічної модернізації виробництва з диверсифікацією логістичних каналів, розвитком потужностей зберігання та поглибленням внутрішньої переробки. Формування багатоканальної транспортної системи на основі взаємодії чорноморських і дунайських портів, залізничних та автомобільних маршрутів сприятиме зниженню логістичних ризиків і витрат, тоді як розширення переробки зерна забезпечуватиме додатковий внутрішній попит і збільшення створюваної доданої вартості. Важливими складовими

ринкової стійкості залишаються також кредитування, страхування, форвардні й біржові інструменти та кооперативні форми зберігання, транспортування і реалізації продукції.

Перспективну модель зернового ринку доцільно формувати як інтегровану систему «виробництво - зберігання - переробка - логістика - внутрішній ринок - експорт», спроможну адаптивно перерозподіляти товарні потоки відповідно до зміни внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури. Державне регулювання при цьому має концентруватися на розвитку інфраструктури, зниженні трансакційних витрат, розширенні доступу до фінансово-страхових інструментів, передбачуваності регуляторного середовища та адаптації до вимог ЄС. Комплексне поєднання цих напрямів створюватиме передумови для зниження ринкових і логістичних ризиків, поглиблення внутрішнього створення доданої вартості та стійкого відтворення виробничого потенціалу зернового господарства України.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання впливу виробничих, цінових, логістичних та інституційних чинників на ефективність функціонування ринку зерна України. Особливої уваги потребує обґрунтування напрямів розвитку внутрішньої переробки, диверсифікації експортної логістики та цифровізації ринкової інфраструктури. Перспективним є розроблення сценаріїв стабілізації зернового ринку з урахуванням повоєнного відновлення, європейської інтеграції та трансформації світової кон'юнктури.

Список використаних джерел

1. Артеменко Л. Б. Людський капітал: наукові підходи та стан формування в Україні. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2016. Т. 50, № 1. С. 22–31.
2. Болотіна Є. В. Трансакційний підхід до аналізу ефективності в інституціональній теорії. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2015. Т. 49, № 2. С. 100–107.
3. Васильков Є. В. Оцінка конкурентоспроможності зерна колосових культур сільськогосподарських підприємств України. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 117.
4. Кирилов Ю. Є. Формування ефективного організаційно-економічного механізму інвестування аграрного сектору економіки України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 1. С. 36–45.
5. Морщенок Т. С., Біляк О. М. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 1 (01). С. 7–13.
6. Вербівська Л. В., Вербівський І. Р. Стратегічні напрями активізації інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2026. № 48. С. 574–582. DOI:https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.verbivska-l
7. Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. №6. С. 73-82.
8. Шуміло О., Коптєва Г., Шелест О. Імпортозаміщення як стратегічний чинник підвищення ефективності виробничих, логістичних та інноваційних процесів підприємства. *Економічний простір*. 2025. № 204. С. 348–355. DOI:https://doi.org/10.30838/EP.204.348-355.
9. Яремчук Н. В., Гонтарук Я. В. Перспективи розвитку виробництва та переробки зерна в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 74. С. 88–97. DOI: https://doi.org/10.32843/bses.74-13.
10. Алескерова Ю. В., Гуцаленко О. О. Особливості та різновиди сільськогосподарського страхування. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30, ч. 2. С. 41–45.

Статтю отримано: 27.08.2026 / Рецензування 13.10.2026 / Прийнято до друку: 30.10.2026

Mykola Ilchuk
Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activities
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: ilchuk.m.m@nubip.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5129-6110
Olha Tomashevska

PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activities
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: tomashevska2011@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2444-7259

Anatolii Fursa
PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activities
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: fursa.a.v@nubip.edu.ua
ORCID: 0000-0001-6518-5286

EFFICIENCY OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE AND ITS STABILIZATION

Abstract

Introduction. The grain market is a strategically important segment of Ukraine's agrarian economy; its operational efficiency is determined by the interplay of production, pricing, logistics, financial, and institutional factors. Given the risks posed by war, the transformation of export logistics, and increasing price volatility, it has become particularly urgent to develop a comprehensive framework for market stabilization–one aimed at balancing grain production, domestic consumption, processing, and exports.

Methods. The methodological foundation of this study is a systems approach to evaluating the operational efficiency of the grain market, viewed as an aggregate of interconnected production, pricing, logistical, financial, and institutional components. To examine the dynamics of production, yields, exports, and the value-based parameters of these exports from 2021 to 2025, the study employs methods of statistical and comparative analysis, time-series analysis, the study of structural relationships, and computational-analytical techniques. The systematization of factors contributing to market stabilization and the identification of future development paths were carried out using generalization, systems analysis, and scientific abstraction.

Results. A significant transformation in the operating conditions of Ukraine's grain market between 2021 and 2025 has been identified, manifested in shifts across production parameters, export capabilities, logistical costs, and the economic performance of market participants. It is established that market stability depends on the alignment of production, domestic consumption, storage, processing, and exports, as well as on the efficiency of institutional and logistical support. It is proposed that efforts to stabilize the grain market should focus on diversifying logistics, expanding domestic processing, digitizing market procedures, refining contractual relations, and enhancing the transparency of pricing.

Discussion. Future research should be directed toward assessing the impact of production, pricing, logistical, and institutional factors on the operational efficiency of Ukraine's grain market. Particular attention should be given to substantiating strategies for developing domestic processing, diversifying export logistics, and digitizing market infrastructure. Developing scenarios for grain market stabilization–accounting for post-war recovery, European integration, and shifts in global market conditions – represents a promising area for further study.

Keywords: grain market, efficiency, market stabilization, grain production, grain exports, logistical infrastructure, institutional support.

References

1. Artemenko, L. B. (2016). Liudskyi kapital: naukovi pidkhody ta stan formuvannia v Ukraini [Human capital: scientific approaches and status of formation in Ukraine]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk Ternopilskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu [Galician economic bulletin (Tern.)], 50(1),* 22–31. [in Ukrainian]

2. Bolotina, Ye. V. (2015). Transaktsiinyi pidkhid do analizu efektyvnosti v instytutsionalnii teorii [Transaction costs interpretation for analysing of the efficiency in the institutionalism]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk Ternopilskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu [Galician economic bulletin (Tern.)]. 2015. T. 49, № 2.* S. 100–107. [in Ukrainian]

3. Vasylkov, Ye. V. (2018). Otsinka konkurentospromozhnosti zerna kolosovykh kultur silskohospodarskykh pidpryiemstv Ukrainy [Competitiveness evaluation of grain crop seeds in agricultural enterprises of Ukraine]. *Ekonomika APK, 8,* 117. [in Ukrainian]

4. Kyrylov, Yu. Ye. (2020). Formuvannia efektyvnoho orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu investuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [*Formation of effective organizational-economic mechanism of investment agricultural sector of Ukraine*]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika [Taurida Scientific Herald. Series: Economics], 1,* 36–45. [in Ukrainian]

5. Morshchenok, T. S., & Biliak, O. M. (2016). Ohliad pidkhodiv do vyznachennia ekonomichnoi sutnosti poniattia «efektyvnist». *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii, 1 (01),* 7–13. Retrivied from https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_8_082.pdf [on Ukrainian]

6. Verbivska, L. V., & Verbivskyi, I. R. (2026). Stratehichni napriamy aktyvizatsii investytsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpryiemstv [Strategic directions for activating the investment development of agricultural enterprises.]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava [Scientific Notes of Lviv University of Business and Law], 48,* 574–582. DOI: https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.verbivska-l [in Ukrainian]

7. Shpykuliak, O.H., & Malik, M.I. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpryiemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional Analysis of Entrepreneurship Development in the Agricultural Sector of the Economy: Methodological Aspect]. *Ekonomika APK, 6,* 73-82. [in Ukrainian]

8. Shumilo, O., Koptieva, H., Shelest, O. (2025). Importozamishchennia yak stratehichnyi chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnychykh, lohistychnykh ta innovatsiinykh protsesiv pidpryiemstva. *Ekonomichnyi prostir [Economic Scope], 204,* 348–355. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.204.348-355. [in Ukrainian]

9. Iaremchuk, N. V., & Hontaruk, Ya. V. (2022). Perspektyvy rozvytku vyrobnytstva ta pererobky zerna v Ukraini. *Prychornomorski ekonomichni studii [Black sea economic studies], 74,* 88–97. DOI: https://doi.org/10.32843/bses.74-13. [in Ukrainian]

10. Aleskerova, Yu. V., & Hutsalenko, O. O. (2018). Osoblyvosti ta riznovydy silskohospodarskoho strakhuvannia. *Prychornomorski ekonomichni studii [Black sea economic studies], 30 (2),* 41–45. [in Ukrainian]

Received: 08.27.2026 / Review 10.13.2026 / Accepted 10.30.2026